

TIMO STEINERI LÜHIOOPERIST

„KOSJAS”

Brechtlike joontega esietendus

„Estonias”

MARIA ERSS, GERHARD LOCK

J.M.K 6/2004

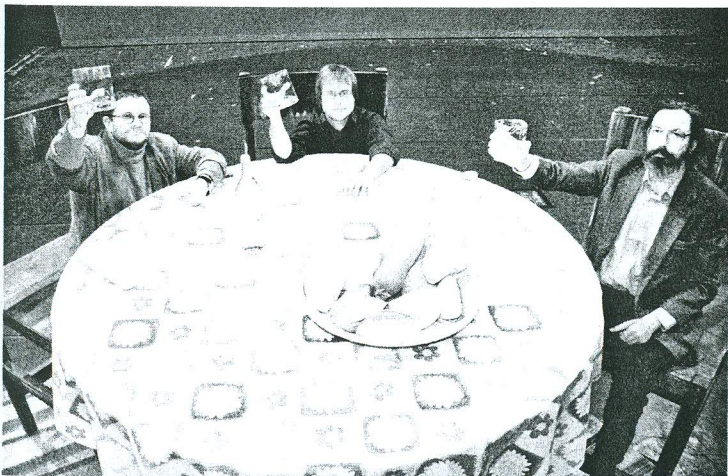
Libreto: *Andrus Kivirähk*
Dirigent: *Aivo Välja*
Lavastaja: *Peeter Volkonski*
Kunstnik: *Hardi Volmer*

Ideaalis peaks iga kunstiteose vaataja või kuulaja olema eelarvamustevaba ja avatud uuele. Siiski on traditsioonilisi žanreid, mille puhul publik tuleb kunstiteatrisse kogemuse ja ootustega.

Mida eelkõige oodatakse ooperilt? Kõigepealt seda, et teose temaatikas oleks midagi, mis teeks üldse vajalikuks muusika olemasolu – miski, mis tõstaks nüüd-ja-praegu-probleemaatika ajatule tasandile. Ehk teisisõnu, ooperis (ka koomilises) peaks leiduma mingeid üldinimlikke probleeme, mis oleksid mõistetavad ka aastakümnete pärast. Teiseks on libretos harilikult kontrast tegelaskujude vahel ning areng, mille vältel konflikt kas teravneb või laheneb.

Timo Steineri ja Andrus Kivirähi ooper „Kosjas” neile põhiootustele päriselt ei vastanud. Kivirähi tuntud räige brechtlik sotsiaalne satiir pakkunuks ehk ainst veidi sapisele vodevillile või revüüteatrile „Kolmekrossiooperi” stiilis, st (lühikesele) komöödiale laulude ja tantsudega. „Kosja” süžeele mõeldes mõjus nimetus „ooper” pilkena.

Ooperi tegelased on ülimalt tüpiseeritud kujud, karakterid kujutatud klišeedenähtena. Peretütar Liisu unistab romantilisest noormehest Willyst, kes ta mootorrattaga sõitma viiks, ema Lainele avaldab samuti muljet tolle mootorrattas. Isa Vello on joodik, keda tema perekond üldse ei huvita. Kosilast Lembot ei heiduta eriti Liisult korvi saamine. Peremehega viina võtmine meeldib Lembole rohkem kui naistega jahmerdamine. Idealiseeritud Willy tõelisest olemusest aga ei saa eriti midagi teada, sest ta

Kunstnik
Hardi Volmer,
helilooja
Timo Steiner ja
lavastaja
Peeter Volkonski
parodeerivad
viinavõtustseeni
oma ooperist
„Kosjas”.

jõuab Liisule öelda vaid „Tere, tipsi!”, enne kui joomarid Vello, Lembo ja koer (mingi kummaline viinanägemus?) vaese mehe pesupalisse ära uputavad. Seepeale hüüavad naised appi „Jeerumit”, kes saabub nagu *deus ex machina* väljapääsmatut olukorda „lahendama”. Kui aga pühapaistega pikas mantlis mees end samuti maika väele koorib ning napsi võtvate meeste seltskonnaga liitub, saates naised keldrisse sakuska järele, osutuvad naised kaotajateks. Tegelased võtavad koos üles viinalaulu, millest saab loo finaali. Sellisel lõppplahendusel on absurditeatri jooni.

Steiner nimetab oma ooperi sisuks probleeme unistuste ja lootuste purunemisest, vanemate ja laste keerukaid suhteid ning eestlaste viinalembust. Nendest teemadest oli usutavalt ja põhjalikult käsitletud viinalembus, mis aga ei kannu üksi tervet ooperit välja. Andrus Kivirähk kirjutab kavalehes oma libretot tutvustades, et ta ei oleks osanud oma ülikoolipäevil „hingeski aimata”, et lühijutt „Kosjas”, mille ta kaksteist aastat tagasi kirjutas, kunagi ooperiks „õilistatakse”. Selle asemel rõhutab Steineri heakõlaline muusika pigem Kivirähi teksti banaalsust.

Õhtu parim osa oli lavastus. Lavastaja **Peeter Volkonski** ja kunstnik **Hardi Volmer** täiendasid ja täiustasid Kivirähi libretot ning Steineri muusikat vaimukate detailidega. Tohtu suured toolid ja nende kõrval väiksena mõjuvad inimesed rõhutasid ooperis sisalduvat koomikat ja satiiri. Liisu aaria taustaks seinale projitseeritud stseenid kultusfilmist „Vallatud kurvid” ja, veel enam, Lembo kaabelaulu illustreeriv, samuti videoprojektsioonina teostatud tohtu suur Pierrot’ kostüümis käsi ringutav kloun toonitasid distantsi lauljate ja nende tegelaskujude vahel. See oli justkui teater teatris ehk vihje sellele, et lavaval toimuv on mäng, mitte reaalsus, mis on jällegi brechtlik joon. Bertolt Brecht

pidas oma draamateoorias väga oluliseks asjaolu, et publik hetkekski ei kaotaks distantsi lavasündmustega ja seega kriitilist hoiakut, mida kõige paremini iseloomustas tema arvates sügavalt tugitooli nõjatav ja sigaretti pahviv mees. Selline rõhutatud distantsitaju säilis eesti uut lühiooperit vaadates päris kindlasti ja võib isegi öelda, et see oli huvitav vaheldus Eestis valdavalt levinud psühholoogilisele teatrile.

Muusika Timo Steineri ooperis „Kosjas” on faktuurilt läbipaistev (jääb isegi kammerlikuks) ja laululine. Dramaatilisust, mida peetakse üldiselt ooperimuusika põhitunnuseks, leidub selles muusikas vähe – hoolimata algusest, kus heliloojal õnnestub suurte keldade motiivi (mis kordub ka hiljem) ja kromaatilisusega tekitada paljutõotavat pinget. Steineri muusikat võib nimetada nii heas kui ka halvast mõttes traditsiooniliseks, pigem on see ilukõlaline näidendi illustratsioon ja meeoleu tekitaja. Muusikast on kõige meelde jäävam „Viinalaul”, mille venehõnguline intonatsioon harmoneerub tabavalt sakuskasid loetleva tekstiga „[- -] Või ütleme – pelmeenid!” Meenutades ooperižanrist tuntud joogilaule, on heliloojal õnnestunud luua uus kummitav lööklaul.

Kahtlemata on Steineril kogemusi häälele kirjutamisel, ta oskab efektselt instrumenteerida ja huvitavaid kõlavärve leida. Mõtlemata paneb aga, kus peitub selles muusikas helilooja omapära, spetsiifiline käekiri?

Võib-olla seisab probleem žanrimääratluses: autorid oleksid võinud oma teosele välja nuputada teistsuguse – miks mitte ebakonventsionaalse – žanrinimetuse. Ilmselt on õigus neil kriitikuil, kes väidavad, et autoritele on tunnustuseks ainuüksi see, et teos ei jätnud kedagi külmaks, vaid küttis kirgi ja tekitas poleemikat.